

συμβαίνουσιν ἀλλήλαις τῇ αὐλίας· διαφέρουσι δὲ τῷ βαθμῷ τῆς τελειότητος ἐν τῷ διεστάναι μὲν πως τοῦ δυνάμει, προσεγγίζειν δὲ πως τῇ εἰλικρινεῖ ἐνεργείᾳ· ὅθεν διχῶς αὐτάς θεωρεῖν δυνάμεθα· ἓνα μὲν τρόπον, ὅσον πρὸς τὸ κοινὸν αὐταῖς, τουτέστι τὴν αὐλίαν, καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ ταύταις παρεπομένου, καθό εἰσιν αὐλοί, λαμβάνεται τὸ γένος, ὡσπερ ἐστὶν ἡ νοερότης αὐτῆ, ἢ τι τοιοῦτον· ἄλλον δὲ τρόπον δυνάμεθα θεωρεῖν αὐτάς ὅσον πρὸς τὸ διαφέρον ἐν αὐταῖς, τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ βαθμὸς τῆς τελειότητος· καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ ταύταις παρεπομένου, ὅσον πρὸς τὸν τῆς τελειότητος βαθμὸν, ἡ διαφορὰ λαμβάνεται, εἰ καὶ ἡμῖν ἀγνωστός ἐστίν· τὸ γένος μέντοι τούτων σαφές ἐστὶν ἡμῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ νοερόν.

CV.

ρε'. "Ὅτι τὸ γένος καὶ ἡ διαφορὰ ἐν τοῖς ἀγγέλοις ἐκ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ πρᾶγμα λαμβάνεται.

Ἡ μὲν οὖν λέξις ὄλου τοῦ χωρίου σαφῆς. Εἰδέναι δὲ δεῖ πρὸς τὴν ἀκριβεστέραν τούτου κατάληψιν, ὅτι διαφορὰ ἐστὶν ἡ συνιστώσα τὸ εἶδος· ἕκαστον δὲ συνίσταται ἐν τῷ εἶδει διὰ τινος ἀφορίζοντος αὐτὸ πρὸς εἰδικόν τινα βαθμὸν ἐν τοῖς οὐσι διὰ τὸ τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη ὡσπερ ἀριθμούς εἶναι, διαφέροντας προσθέσει καὶ ἀφαιρέσει μονάδος, ὡς λέγεται ἐν ὀγδόῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ὑλικοῖς πράγμασιν ἕτερόν ἐστὶ τὸ ὀρίζον πρὸς τὸν εἰδικὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος, δηλονότι τὸ εἶδος, καὶ ἄλλο ἐστὶ τὸ ὀριζόμενον, δηλονότι ἡ ὕλη· καὶ διὰ τοῦτο ἀπ' ἄλλου μὲν λαμβάνεται τὸ γένος, ἀπ' ἄλλου δὲ ἡ διαφορὰ. Ἐν δὲ τοῖς αὐλοῖς πράγμασιν οὐκ ἐστὶν ἄλλο μὲν τὸ διορίζον, ἄλλο δὲ τὸ διοριζόμενον, ἀλλ' ἐν ἐστὶ καὶ ταῦτόν· διαφέρει μέντοι κατὰ τὴν ἡμῶν θεωρίαν. Καθόσον γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς ἀδιορίστως, λαμβάνεται ἐν αὐτῷ ὁ λόγος τοῦ γένους· καθόσον δὲ θεωρεῖ αὐτὸ ὡς διωρισμένως, ὁ τῆς διαφορᾶς λόγος λαμβάνεται. Ἐξ ὧν δὴ πάντων σαφές ἐστὶ, κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον, ὡς ἐν μὲν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασι, τό τε γένος, ἢ τε διαφορὰ, εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἶδους λαμβάνονται, ἀλλ' ἐκ διαφόρων βαθμῶν ὁμῶς πραγματικῶν ἐκείνου τοῦ εἶδους· ἐν δὲ ταῖς ἀπλαῖς οὐσίαις λαμβάνονται τὸ γένος καὶ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τε τοῦ αὐτοῦ εἶδους καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, κατὰ τινα μέντοι διαφορότητα λόγου, ὡς εἴρηται.

Ἐφεξῆς λέγων· Οὐδὲ δεῖ τὰς διαφορὰς, δύο τινὰς ἀπορίας λύει, ὧν ἡ πρώτη τοιαύτη τίς ἐστὶ. Δυνατὸν ἦν τινα τοῖς εἰρημένοις ἐπαπορεῖν εἰ διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ ἀγγελοι διαφοραῖς ταῖς κατὰ συμβεβηκός, ὅπερ τοῖς εἰρημένοις δοκεῖ πάντως ἔπεσθαι. Εἰ γὰρ ταύτη διαφέρειν δοκοῦσιν, ὅτι ὁ μὲν μᾶλλον ἐστὶ τέλειος, ὁ δὲ ἥττον, ὡς εἴρηται, τὰ δὲ κατὰ τὸ

μᾶλλον καὶ ἤττον διενηνοχότα ἐπουσιώδεσι διαφοραῖς διακρίνονται, ἐπόμενόν ἐστι τοὺς ἀγγέλους διαφέρειν ἀλλήλων κατὰ συμβεβηκός μόνον, τουτέστι διαφοραῖς ταῖς κατὰ συμβεβηκός, καὶ ἀκολούθως διαφέρειν ἀλλήλων αὐτοὺς οὐκ εἶδει, ἀλλὰ τῷ ἀριθμῷ μόνον. Ταύτην τὴν ἀπορίαν λύει λέγων μὴ δεῖν τὰς διαφορὰς ταύτας εἶναι κατὰ συμβεβηκός, τὰς κατὰ τὴν μείζω καὶ ἐλάττω τελειότητα, αἵτινες οὐ ποικίλλουσι τὸ εἶδος, καὶ τοιαύτη τινὶ κέχρηται διαστίξει. Τὸ διαφέρειν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον διχῶς νοεῖσθαι δύναται· ἓνα μὲν τρόπον, τῇ ἀποβλέψει τοῦ αὐτοῦ εἶδους, καὶ ἡ τοιαύτη διαφορὰ οὐ ποικίλλει τὸ εἶδος οὐδὲ ποιεῖ διαφέρειν οὐσιωδῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ὥσπερ τὸ μᾶλλον λευκὸν καὶ ἤττον λευκὸν διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐκ εἶδει, ἀλλ' ἀριθμῷ, ἐν ἑκατέρῳ γὰρ μετέχεται ἡ λευκότης τοῦ αὐτοῦ λόγου· ἄλλον δὲ τρόπον συμβαίνει διαφέρειν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον οὕτως ὥστε τὴν τοιαύτην διάκρισιν κατὰ τοὺς διαφοροὺς βαθμοὺς τῆς τελειότητος εἶναι, καὶ ἡ τοιαύτη διάκρισις εἶδει ποιεῖ διαφέρειν καὶ οὐσιωδῶς, ὅτι διαφοραῖς οὐσιώδεσι γίνεται, ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ὁ ἀήρ διαφέρουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον, ἀλλ' ὅμως διαφέρουσιν εἶδει καὶ οὐσιωδῶς, διότι τοῦτο γίνεται κατὰ διάφορα εἶδη, ὥσπερ ἡ φύσις ἐκ τῶν φυτῶν εἰς τὰ ζῷα πρόεσι διά τινων, ἅπερ εἰσὶ μεταξὺ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων, κατὰ τὸν Φιλόσοφον ἐν ἐβδόμῳ τῶν περὶ ζῶων. Ἐξ ὧν δῆλον ἐστὶ τοὺς ἀγγέλους διαφέρειν ἀλλήλων εἶδει τε καὶ οὐσιωδῶς διαφοραῖς οὐσιώδεσιν, διότι τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐστὶ κατὰ τὴν μέθεξιν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός εἶδους, ἀλλὰ κατὰ τοὺς διαφοροὺς βαθμοὺς τῆς τελειότητος καὶ τὰ διάφορα εἶδη.

CVI.

26

ρς'. Ὅπως τὰ διαφέροντα ἀλλήλων ἀριθμῷ οὐσιωδῶς διαφέρουσιν.

Ἐντεῦθεν ἀνίσχει τις ἀπορία· δόξειε γὰρ ἂν ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ διαφέροντα μόνῳ τῷ ἀριθμῷ μὴ διαφέρειν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός καὶ διαφοραῖς ἐπουσιώδεσιν· τοῦτο δὲ οὐ δοκεῖ εἶναι ἀληθές· Πλάτων γὰρ καὶ Σωκράτης, φέρε εἰπεῖν, διαφέρουσιν ἀλλήλων μόνῳ τῷ ἀριθμῷ, οὐδὲν ἤττον μέντοι γε καὶ οὐσιωδῶς διακρίνονται· τὰ γὰρ ἔχοντα διαφοροὺς οὐσίας οὐσιωδῶς δεῖ διακρίνεσθαι· Σωκράτης δὲ καὶ Πλάτων | διαφοροὺς f. 84 ἔχουσι τὰς οὐσίας προδήλως· ἔχει γὰρ ὁ Σωκράτης ἄλλην ψυχὴν καὶ ἄλλο σῶμα παρὰ τὸν Πλάτωνα· ἐκ δὲ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡ οὐσία συνίσταται τῶν ἀνθρώπων ἐκάστου· οὐκοῦν ἔχουσιν ἑτέρας οὐσίας. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν ἀπορίαν δυνάμεθα λέγειν διπλὴν εἶναι τὴν οὐσίαν, δηλονότι τὴν εἰδοποιὸν καὶ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ, κἀντεῦθεν διχῆ νοεῖσθαι τὸ οὐσιωδῶς· ἢ εἰδοποιῶς, ἢ ἀριθμητικῶς. Εἰ μὲν οὖν τὸν πρῶτον τρόπον νοεῖτο τὸ οὐσιωδῶς, δεῖ λέγειν τὸν Σωκράτην μὴ διαφέρειν τοῦ Πλάτωνος

οὐσιωδῶς· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἄλλην καὶ ἄλλην οὐσίαν τὴν τοῦ εἴδους, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτήν. Εἰ δὲ κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, δεῖ συγχωρεῖν διαφέρειν αὐτοὺς οὐσιωδῶς· ἔχουσι γὰρ ἄλλην καὶ ἄλλην οὐσίαν τῷ ἀριθμῷ, καὶ οὕτω διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσιωδῶς, ὡς ἀριθμητικῶς δηλαδή.

6 Εἰ καὶ ἀληθὴς ἐστὶ τοίνυν ἡ τοιαύτη ἀπόκρισις, ἀλλ' ἐπομένους τῷ τοῦ διδασκάλου τοῦδε ῥήματι καὶ σκοπῷ δεῖ μᾶλλον λέγειν ἡμᾶς, ὅτι τὸ διαφέρειν οὐσιωδῶς διχῶς δύναται νοεῖσθαι· ἓνα μὲν τρόπον κυρίως, καὶ οὕτω μόνον τὰ εἶδη διαφέροντα διαφέρουσιν οὐσιωδῶς· καὶ τούτου λόγος ἐστίν, ὅτι κυρίως λέγονται διαφέρειν οὐσιωδῶς τὰ ἔχοντα κυρίως ὀρισμοὺς
10 διενηνοχότας ἀλλήλων· εἰὰ τὸ τὸν ὀρισμὸν εἶναι τὸν δηλοῦντα τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος· μόνον δὲ τὰ εἶδη ἔχουσιν ὀρισμοὺς, εἰότι μόνον τὰ εἶδη γένος ἔχουσι καὶ διαφορὰν· μόνον ἄρα τὰ εἶδη διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσιωδῶς. Ἄλλον δὲ τρόπον δυνατὸν ἐστὶ νοεῖν τὸ διαφέρειν οὐσιωδῶς, ἐξηπλωμένως, ὡς τὰ ἔχοντα διαφόρους οὐσίας, καὶ ταύτη δυνάμεθα λέγειν
15 τὸν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα διαφέρειν οὐσιωδῶς ὡς ἔχοντας διαφόρους οὐσίας, οὕτως ὥστε τὴν Σωκράτους οὐσίαν μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Πλάτωνος· ὅθεν οὐδὲ δεῖ λέγειν τὸν Σωκράτην τε καὶ τὸν Πλάτωνα διαφέρειν ἀλλήλων οὐσιωδῶς, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρειν ἀλλήλων αὐτοὺς κατ' οὐσίαν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ λόγος ἐκεῖνος λύεται· ἢ αὐτὴ γὰρ γένοιτ' ἂν
20 κρίσις περὶ τε Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ περὶ τῆς ψυχῆς ἑκατέρου αὐτῶν, ἢ τῶν σωμάτων αὐτῶν.

Ἐφεξῆς λέγων· Οὐδὲ πάλιν ἐστίν, τὴν δευτέραν ἀπορίαν λύει τοιάνδε οὖσαν. Εἴρηται ἀνωτέρω τὰς ἐν τοῖς ἀγγέλοις διαφορὰς ἐκ τῶν διαφόρων βαθμῶν λαμβάνεσθαι τῶν εἰδητικῶν. Σαφές δὲ ἐστὶ τοὺς βαθμοὺς
25 ἐκείνους ἀληθεῖς εἶναι καὶ πραγματώδεις· οὐκοῦν δέος γ' ἂν οὕτω καὶ τὰς διαφορὰς, αἷς τὸ τοῦ ἀγγέλου διαίρεται γένος, πραγματικῶς εἶναι ὅσον ἐκ τῶν λεγομένων· ταύτην τοίνυν λύει τὴν ἀπορίαν λέγων ὡς οὐδ' ἀναγκαῖόν ἐστὶ τὴν τῶν νοερῶν οὐσιῶν διαίρεσιν αἰεὶ δυσὶ διαφοραῖς
f. 84^v ἀληθέσι γίνεσθαι, | διότι τοῦτο ἀδύνατόν ἐστιν ἐν πᾶσι συμβαίνειν τοῖς
30 πράγμασιν, ὡς φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν περὶ ζῴων.

CVII.

ρζ'. Ὅπως δεῖ νοεῖν τὸ τὴν διαίρεσιν τῶν νοερῶν οὐσιῶν μὴ γίνεσθαι δυσὶν ἀληθέσι διαφοραῖς.

35 Τοῦτο δὲ τὸ μὴ εἶναι ἀναγκαῖον τὴν τῶν νοερῶν οὐσιῶν διαίρεσιν δυσὶν ἀληθέσι διαφοραῖς γίνεσθαι πολλαχῶς δύναται νοεῖσθαι· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς τῶν ἀληθῶν δηλονότι διαφορῶν τῶν νοερῶν οὐσιῶν ἀγνοουμένων ἡμῖν, ὡσπερ καὶ τὰς τῶν ἄλλων πραγμάτων ἀληθεῖς διαφορὰς

ἀγνοοῦμεν· ἕτερον δὲ τρόπον, ὡς τῆς διαιρέσεως μιᾶ διαφορᾶ γινομένης, οὐ δυσί· οἱ γὰρ ἄγγελοι πρὸς ἀγγέλους ἔχουσιν ὡς τὸ ἀνώτερον καὶ κατώτερον· αἰεὶ γὰρ εἷς ἄγγελος μετὰ τινος πρὸς ἕτερον ἄγγελον προσθήκης νοεῖται μέχρι τοῦ ἐσχάτου· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνώτερον ἔχει τι ἀληθῶς ἐν ἑαυτῷ ᾧ τοῦ χθαμαλωτέρου διενήνοχεν· ἔχει γὰρ ᾧ ὑπερβάλλει τὸν χθαμαλώτερον· τὸ δὲ ταπεινότερον οὐκ ἔχει τι ἀληθῶς θετικὸν ᾧ διαφέρει ἀν τοῦ ὑψηλοτέρου, ἀλλὰ διαφέρει μόνον τῷ ἐστερηθῆναι τῆς τελειότητος ἐκείνης ἢ ὑπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου ὑπερβάλλεται. Οὕτως οὖν ἔσται καὶ ταῖς ἀγγέλοις· ὁ μὲν γὰρ ὑπερέχων ἔξει διαφορὰν ἀληθῆ πρὸς τὸν ὑποδεέστερον, τὸ δ' ἀνάπαλιν οὐκ ἔσται· ὡσπερ φαμέν τὸν ἄνθρωπον ἔχειν τι ἀληθῶς ᾧ διαφέρει τοῦ ζώου· ἔχει γὰρ τὸ λογικόν, ᾧ πλεονάζει τοῦ ζώου· τὸ δὲ γε ζῶον οὐδὲν ἔχει ᾧ διενήνοχε τοῦ ἀνθρώπου· ὅθεν οὐχ οὕτω κυρίως καὶ ἀληθῶς δυνάμεθα λέγειν, ὅτι τὸ ζῶον διαφέρει τοῦ ἀνθρώπου, ὡσπερ λέγομεν τὸν ἄνθρωπον διαφέρειν τοῦ ζώου. Τρίτον τρόπον καὶ οὕτω νοεῖν δυνάμεθα τὸν λόγον ἐκεῖνον, ὅτι μιᾶ μόνῃ ἀληθεῖ διαφορᾶ ἀποκλείεται, τῇ δὲ ἑτέρα ἐγκλείεται.

Ὡς ἂν δὲ γένοιτο τοῦτο σαφέστερον, εἰδέναι δεῖ ὅτι διαφορὰ ἀληθῆς ἐστὶν ἢ καταφατική τε καὶ θετική· διαφορὰ δὲ οὐκ ἀληθῆς ἐστὶν ἢ στερητική· ὡσπερ τὸ μὲν λογικόν ἀληθῆς ἐστὶ διαφορὰ· τίθησι γὰρ τι, δηλονότι τὸν λόγον· τὸ δὲ ἄλογον οὐκ ἐστὶν ἀληθῆς διαφορὰ· οὐ γὰρ τίθησιν τι, ἀλλὰ μόνον χωρίζει τὸν λόγον. Ἄλλ' ὅταν διαίρεσις γένους τινὸς γίνηται, αἰεὶ δυσὶ διαφοραῖς γίνεται, ὧν ἑτέρα μόνῃ ἐστὶ θετική, ἢ ἑτέρα δὲ στερητική, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον οὕτω συμβαίνειν. Τὴν δὲ διαίρεσιν διμερῆ δεῖ εἶναι ὅσον πρὸς τὰ γένη, ὑφ' οἷς πλείω εἶδη δυσὶν εἰσιν. Οὐκοῦν καὶ τῇ διαιρέσει τοῦ γένους τοῦ ἀγγέλου, πολλῶν ὄντων εἰδῶν τῶν ἀγγέλων, εἴ γε μέλλοι εἶναι διαίρεσις διμερῆς, οὐ γίνεται δυσὶ διαφοραῖς ἀληθεῖσιν, ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἀληθοῦς, δηλονότι θετικῆς, καὶ δι' ἄλλης οὐκ ἀληθοῦς, δηλονότι στερητικῆς, ὑφ' αἷς πάντα τὰ εἶδη τῶν ἀγγέλων, δυνήσονται περιέχεσθαι.

Τρίτον δὲ τρόπον εὐρίσκεται ἡ οὐσία. — Νῦν φανεροὶ τὸν τρίτον τρόπον τοῦ ἔχειν οὐσίαν, ὅτι ὡς ἐστὶν ἐν ταῖς οὐσίαις ταῖς ἐξ ὕλης | συγκειμέναις καὶ εἶδους· καὶ ἡ λέξις σαφῆς ἐστὶ καὶ οὐδεμιᾶς ἀναπτύξεως δεομένη.

CVIII.

ρη'. Διαφορὰ γενικῆ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ τῶν συνθέτων.

Τοῦτο μόνον σημειώσασθαι δεῖ, ὅτι κατὰ τουτονὶ τὸν διδάσκαλον διαφορὰ ἐστὶν ἐν τοῖς ἐξ ὕλης συγκειμένοις καὶ εἶδους, καὶ ταῖς ἀπλαῖς

9 πρὸς τὸν ὑπερεχόμενον καὶ ὑποδεέστερον L c. VI, 3, p. 173, 10

80 Τρίτον δὲ τρόπον:

οὐσίαις, τουτέστιν τοῖς ἀγγέλοις καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ, διότι ἐν ταῖς συνθέτοις οὐσίαις διπλῆ ἐστὶ σύνθεσις πραγματικῆ· μία μὲν, ὅτι πραγματικῶς εἰσι συγκείμενα· ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, ἐξ ὧν ἀναθρώσκει ἡ οὐσία ἢ ἡ φύσις· ἑτέρα δὲ σύνθεσις πραγματικῆ ἐστὶν ἐν αὐταῖς, ὅτι σύγκεινται ἐξ οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι· σαφές γάρ ἐστιν ὡς ἡ φύσις ἐκείνη, ἢ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους ἀναθρώσκουσα, οὐκ ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτῆς· λαμβάνει γὰρ αὕτη τὸ εἶναι τοῦτο παρ' ἄλλου, καὶ ἐστὶν ἔξω τῆς οὐσίας αὐτῆς· ποιεῖ μὲντοι γε σύνθεσιν μετ' αὐτῆς, ὡς εἴρηται. Ἐν δὲ τοῖς ἀγγέλοις μία μόνον ἐστὶ σύνθεσις πραγματικῆ· οὐ γὰρ ἔχουσι τὴν προτέραν, 10 διὰ τὸ τὰ εἶδη αὐτῶν μὴ εἶναι ἐν ὕλῃ προσειλημμένα ὡστ' ἐντεῦθεν ἀναθρώσκειν ἐν αὐτοῖς τὴν σύνθεσιν τοῦ εἶδους μετὰ τῆς ὕλης, ἀλλ' εἶδη εἰσὶν ὑπεστώτα· ἔχουσι μὲντοι γε τὴν δευτέραν σύνθεσιν, ὅτι σύγκεινται ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας· οὔτε γὰρ ἡ οὐσία αὐτῶν ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτῶν, ἀλλὰ λαμβάνουσι τὸ εἶναι παρ' ἄλλου, ὃ ποιεῖ προσιδὸν σύνθεσιν μετὰ 15 τῆς οὐσίας. Ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐδεμία ἐστὶ σύνθεσις, οὔτε πραγματικῆ διὰ τὰ πρότερον εἴρημένα, οὔτε τοῦ λόγου, ἥτις διαφορὰν τινα τίθησιν ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ θεωρίᾳ.

Νῦν λείπεται θεωρεῖν πῶς ἂν εἴη. — Διορισάμενος περὶ τῶν οὐσιῶν τῶν ἀπλῶν καὶ τῶν συνθέτων φύσεων, νῦν διορίζεται περὶ τῆς 20 τῶν συμβεβηκότων οὐσίας. Καὶ πρῶτον μὲν διορίζεται περὶ τῶν οὐσιῶν τῶν συμβεβηκότων καθ' αὐτάς· Δεύτερον, ἐν τῇ πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν οὐσιῶν τάξει, ἀφ' ὧν ἀνίσχουσιν· τρίτον, δείκνυσι πῶς ἔχουσιν αἱ τῶν συμβεβηκότων οὐσία· πρὸς τὰς λογικὰς ἐπινοίας. Περὶ δὲ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι ποταπῆ τις εὐρίσκεται οὐσία ἐν τοῖς συμβεβηκόσι· 25 δεύτερον παραβάλλει τὰ συμβεβηκότα πρὸς τὰ οὐσιώδη εἶδη.

Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, εἴρηται ὅπως εὐρίσκεται ἡ οὐσία ἐν ἀπάσαις ταῖς οὐσίαις, νῦν λείπεται θεωρεῖν πῶς ἐστὶν ἡ οὐσία ἐν τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ βουλόμενος δείκνυται, ὅτι ἀτελῶς ἐν τούτοις εὐρίσκεται καὶ ἀσυμπληρώτως, λόγῳ τοιῷδε χρῆται· τὰ ἔχοντα ὀρισμοὺς ἀτελεῖς ἔχουσι 30 καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν ἀτελεῖς· ἀλλὰ τὰ συμβεβηκότα εἰσὶ τοιαῦτα· ἄρα καὶ τὸ συμπέρασμα. Ἡ μείζων σαφής ἐστὶν· ὃ γὰρ ὀρισμὸς σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος. Ἡ ἐλάττων δείκνυται, ὅτι τὰ συμβεβηκότα οὐ δύνανται ὀρίζεσθαι εἰ μὴ τιθεμένων ἐν τοῖς αὐτῶν ὀρισμοῖς τῶν ὑποκει-
f. 85^v μένων, ἅπερ ἐστὶν | ἔξω τοῦ γένους αὐτῶν· αἴτιον δὲ σφίσι τοῦ προσίεσθαι 35 τὰ ὑποκείμενα ἐν τοῖς αὐτῶν ὀρισμοῖς, τὸ μὴ εἶναι αὐτὰ καθ' αὐτὰ ἀπολελυμένα τῶν ἰδίων ὑποκειμένων.

CIX.

ρθ'. Ὅπως τὸ συμβεβηκὸς οὐδενὶ τρόπῳ δύναται νοεῖσθαι
χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου.

Ἐκ τούτων ἐναργές ἐστι συνιδεῖν, ὅτι τὸ συμβεβηκὸς οὐδένα τρόπον,
οὔτε ἀπλῆ νοήσει, οὔτε τῇ ὁδῷ τῆς συνθέσεως καὶ τῆς διαιρέσεως, δύναται
νοεῖσθαι χωρὶς τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου· καὶ τοῦτο οὕτω συνάγεται. Τὸ
μὴ δυνάμενον ἐρίζεσθαι χωρὶς τινός, οὐδὲ δύναται νοεῖσθαι χωρὶς αὐτοῦ·
ἀλλ' οὐδὲν συμβεβηκὸς ἐρίζεσθαι δύναται χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου· οὐδὲ
νοεῖσθαι ἄρα. Ἡ μείζων σαφής ἐστίν· ὁ γὰρ ὀρισμὸς ἀπλῆν σημαίνει
τοῦ νοῦ σύλληψιν. Ἡ δὲ ἐλάττω ἀποδέδεικται πρότερον. 10

CX.

ρι'. Ὅπως τὸ συμβεβηκὸς ἐρίζεσθαι δύναται χωρὶς
τοῦ ὑποκειμένου.

Εἰ δὲ τις ἀπορήσειε λέγων· καὶ μὴν οὗτος ὁ ὀρισμὸς ἀληθῶς ἐστίν 15
ὀρισμὸς· λευκότης ἐστὶ χρῶμα διακριτικὸν ὁψεως· συνίσταται
γὰρ ἐκ γένους ἰδίου, τῆς λευκότητος, καὶ διαφορᾶς ἰδίου τῆς εὐρίσκεισθαι
δυναμένης· ἀλλ' ὁμως ἐν τῷδε τῷ ὀρισμῷ οὐ κεῖται τὸ ὑποκείμενον· οὔτε
γὰρ τὸ χρῶμα, οὔτε τὸ διακριτικὸν ἐστίν ὑποκείμενον τῆς λευκότητος· ἐν
τῷ κυρίως ἄρα ὀρισμῷ τοῦ συμβεβηκότητος οὐκ ἐστίν ἀναγκαῖον τίθεναι τὸ 20
ὑποκείμενον. Πρὸς ταύτην τὴν ἀπορίαν διχῶς ἀποκρίνεσθαι δυνατόν·
ἓνα μὲν τρόπον τῆδε· τὸ συμβεβηκὸς διχῶς ἐρίζεσθαι δύναται· ἓνα μὲν
τρόπον λογικῶς, κὰν τῷ τοιούτῳ ὀρισμῷ αὐτοῦ οὐ τίθεται τὸ ὑποκεί-
μενον, ἀλλὰ γένος μόνον καὶ διαφορὰ· ἄλλον δὲ τρόπον φυσικῶς, κὰν
τῷ τοιούτῳ ὀρισμῷ τίθεται ἐξ ἀνάγκης τὸ ὑποκείμενον. Ἄλλ' ὁ ὀρισμὸς 25
τοῦ λευκοῦ ὁ νῦν ἀποδοδομένος λογικὸς ἐστίν ὀρισμὸς, καὶ διὰ τοῦτο
γένει μόνον καὶ διαφορᾷ χρῆται. Ἄν δὲ φυσικῶς ὀρισθῆι, καὶ τὸ ὑποκεί-
μενον ἐντεθήσεται, οἷον· λευκότης ἐστὶ ποιότης τῆς ἐπιφανείας,
ὁψεως διακριτικῆ, ἢ τι τοιοῦτον. Ἄλλον δὲ τρόπον ἀποκρίνεσθαι
δυνάμεθα τῆδε· ἐν παντὶ συμβεβηκότητος ὀρισμῷ, ἂν τε φυσικὸς ἢ, ἂν 30
τε λογικὸς, ἐξ ἀνάγκης ἐγκλείεται τὸ ὑποκείμενον. Καὶ περὶ μὲν τοῦ
φυσικοῦ πάνυ σαφές ἐστίν· περὶ δὲ τοῦ λογικοῦ τῆδε θεωρητέον. Τὸ κεί-
μενον ἐν τῷ ὀρισμῷ τινός ἐρίζοντος (ἐρίζον δὲ φημι τὸ μέρος τοῦ ὀρισμοῦ),
ἐγκλείεται ὅτῃου τῷ ὀριστῷ, ὡς περ πᾶν ὅπερ ἂν ἐν τῷ τοῦ ζώου λόγῳ
τεθῆι καὶ τῷ ὀρισμῷ τοῦ ἀνθρώπου ἐμπεριέχεται, εἰ καὶ μὴ τίθεται 35
ῤητῶς οὕτως, ἀλλ' ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ χρώματος, ὅπερ ἐστὶν ὀριστικὸν
τῆς λευκότητος ὡς γένος αὐτῆς, τὸ ὑποκείμενον τίθεται· φημὲν γάρ·
χρῶμα ἐστὶ πέρας τοῦ διαφανοῦς ἐν σώματι πεπερασμένῳ·
ἰδοὺ τὸ ὑποκείμενον. Οὐκοῦν τὸ ὑποκείμενον τίθεται ἐν τῷ ὀρισμῷ τῆς

λευκότητος. Ἐντεῦθεν δὲ δῆλη καὶ ἡ πρὸς τὸ τῆς ἀπορίας ἐπιχείρημα λύσις.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἀλλ' ὡσπερ, διορίζεται περὶ τῶν συμβεβηκότων
 f. 86 ἐν τῇ πρὸς τὰ οὐσιώδη εἶδη παραθέσει, | καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον
 5 διορίζεται περὶ αὐτῶν κατὰ τὴν ὁμοιότητα· δευτέρον, κατὰ τὴν ἀνομοιότητα.
 Πρῶτον τοίνυν τίθησι μίαν ὁμοιότητα, τοιαύτην οὖσαν. Ὡσπερ ἐκ τοῦ
 εἶδους καὶ τῆς ὕλης ἐν εἶναι καταλείπεται, δηλονότι τὸ οὐσιώδες, ἐπειδὴν
 συντιθῶνται, οὕτως ἐκ τοῦ συμβεβηκότος καὶ τοῦ ὑποκειμένου ἐν εἶναι
 καταλείπεται, δηλαδὴ τὸ ἐπουσιώδες, ἐπειδὴν τὸ συμβεβηκὸς προσέλθῃ
 10 τῷ ὑποκειμένῳ. Δεύτερον, ἐτέραν τίθησιν ὁμοιότητα ἐκ τῆς πρώτης ἀνί-
 σχουσιν, καὶ ἐστὶ τοιαύτη. Ὡσπερ τὰ συμβεβηκότεα οὐκ ἔχουσι τελείαν
 οὐσίαν, οὕτως οὐδὲ τὸ οὐσιώδες εἶδος ἀπηρτισμένην οὐσίαν ἔχει, οὔτε ἡ
 ὕλη. Καὶ τούτου λόγος ἐστίν, ὅτι κὰν τῷ ὀρισμῷ τοῦ οὐσιώδους εἶδους
 δεῖ τίθεσθαι τὸ αὐτὸ ἐστὶν εἶδος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ τοῦ εἶδους ὀρισμὸς διὰ
 15 προσθηκῶν γίνεται· ἐστὶ γὰρ προσθήκη τινός, ὅπερ ἐστὶν ἔξω τοῦ γένους
 αὐτοῦ· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ὕλη, ὡσπερ καὶ ὁ τοῦ ἐπουσιώδους εἶδους ὀρισμὸς
 τῇ τοῦ ὑποκειμένου προσθέσει γίνεται. Ὅθεν ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ὀρισμῷ,
 ἥ ἐστὶν εἶδος ὡς ἀληθῶς, τὸ σῶμα τίθησιν, ὅπερ ἐστὶν ὕλη, ὁ φυσικὸς,
 ὁ τῆν ψυχὴν θεωρῶν καθὸ ἐστὶ μόνον εἶδος τοῦ φυσικοῦ σώματος.

20

CXI.

ρια'. Ὅπως ἐν τῷ τῆς ψυχῆς λόγῳ τίθεται τὸ σῶμα.

Ἰστέον δὲ εἶτι ἡ ψυχὴ διττῶς ὀρίζεσθαι δύναται· ἓνα μὲν τρόπον,
 ὡς οὐσία τις, καὶ οὕτως ἐν τῷ ταύτης ὀρισμῷ οὐκ ἀνάγκη τιθέναι τὴν
 25 ὕλην· ἕτερον δὲ τρόπον, καθόσον εἶδος ἐστὶ, καὶ διότι τὸ εἶδος, ἢ εἶδος,
 ἀναφερόμενόν ἐστὶ πρὸς τὴν ὕλην καὶ σχετικόν, διὰ τοῦτο ἐν τῷ λόγῳ
 τοῦ εἶδους ἡ ὕλη τίθεται ἐξ ἀνάγκης. Εἰ γὰρ τις ἐντελῶς ὀρίζεσθαι
 βούλοιο θάτερον τῶν ἀναφορικῶς ἀντικειμένων, ὀρίζοιτ' ἂν τοῦτο διὰ
 θατέρου. Ὁ δὲ φυσικὸς ὀρίζεται τὴν ψυχὴν μόνον ὡς εἶδος ἐστὶ, καὶ διὰ
 30 τοῦτο τίθησιν ἐν τῷ ταύτης λόγῳ τὴν ὕλην, τουτέστι τὸ ὀργανικὸν σῶμα,
 ὀριζόμενος αὐτήν· ἐντελέχειαν σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ
 δυνάμει ζωὴν ἔχοντος.

CXII.

35 ριβ'. Ὅτι ἡ τινὸς ὕλη διττῶς λαμβάνεσθαι δύναται.

Ἐτι, γινώσκειν δεῖ, ὡς ἡ ὕλη τινὸς εἶδους διχῶς λαμβάνεσθαι δύνα-
 ται· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς ἀμόρφωτος, ὡσπερ φαμέν ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν
 ἐντελέχεια τοῦ ἀέρος, ὅς ἐστὶν ὕλη δῆπου, οὐκ ἐγκλείουσα, τό γε ἐφ' ἑαυτῇ,

τὸ τοῦ φωτὸς εἶδος· ἕτερον δὲ τρόπον, ὡς μεμορφωμένη, ὡς ὅταν λέγωμεν ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ πεφωτισμένου, ὃ δὴ πεφωτισμένον οὐκ ἐστὶ τοιοῦτον εἰ μὴ διὰ τοῦ φωτός. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὕλην λέγωμεν, οὐ δεῖ νοεῖν τὸ σῶμα ὕλην εἶναι ἀμόρφωτον, ἄτε τοῦ σώματος ἔχοντος τὸ σωματικὸν εἶναι δι' ἑτέρου τινὸς εἶδους παρὰ τὴν ψυχὴν, 5 καὶ οὕτως αὐτῇ τῇ ψυχῇ ὑποβεβλημένου, ἀλλὰ δεῖ νοεῖν ὕλην εἶναι τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα μεμορφωμένην, ὡς εἶναι τὸ σῶμα διὰ τῆς ψυχῆς καὶ οὐ δι' ἑτέρου τινὸς εἶδους. Ἡ δὲ ἀμόρφωτος | αὐτῆς ὕλη ἢ πρώτη ἂν εἴη f. 86 v ὕλη· ἕκαστον γὰρ οὐσιῶδες εἶδος ἐνοῦται τῇ πρώτῃ ὕλῃ ἀμέσως.

10

CXIII.

ριγ'. Ὅπως διαφέρουσιν εἶδος καὶ εἰδικὸν αἷτιον.

Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰδέναι χρή, ὅτι τὸ εἶδος ἐν τῇ πρὸς τὴν ὕλην αὐτοῦ τάξει, τὴν γε ἀμόρφωτον, ἀληθῶς λέγεται εἶδος, διότι τὸ εἶδος καὶ ἢ ὕλη δύο εἰσι πραγματικῶς διακεκριμένα, οὐδ' ἐστὶ θάτερον ἐκ τῆς 15 θάτερου οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μεμορφωμένης ὕλης τὸ εἶδος ἐστὶ καὶ ἢ μορφή· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατόν ἐστὶ λέγειν κυρίως ἐκεῖνο εἶδος αὐτῆς εἶναι, ἀλλὰ κυρίως λέγοιτ' ἂν αἷτιον εἰδικόν, διότι τοῦτ' ἐστὶν εἰδικὸν αἷτιον τινός, ὃ τι ἔχει τὸ εἶναι τοιόνδε· ὅθεν τὸ φῶς κυρίως αἷτιον εἰδικόν ἐστὶ τοῦ πεφωτισμένου, ἀλλ' οὐκ εἶδος. Ὅθεν ταῦτόν μὲν εἰσι 20 πραγματικῶς εἶδος τε καὶ εἰδικὸν αἷτιον, ἀλλὰ τῇ πρὸς διάφορα τάξει μόνον διενηνόχασιν· ἢ γὰρ λευκότης ἐστὶν εἶδος τοῦ τοίχου, καὶ εἰδικόν ἐστὶν αἷτιον τοῦ λευκοῦ τοίχου.

CXIV.

25

ριδ'. Ὅπως ὁ Θεὸς οὐ δύναται ποιεῖν τὸ πρᾶγμα ἄνευ τῆς εἰδικῆς αἰτίας.

Ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει σημειώσασθαι δεόν ἂν εἴη καὶ τόδε, ὅτι τὸ ποιεῖν τι πρᾶγμα τὸν Θεὸν ἄνευ τῆς εἰδικῆς αἰτίας αὐτοῦ καθάπαξ ἐστὶν ἀδύνατον, ὅποιον ἂν εἴη τό τε πρᾶγμα, τό τε τοῦ πράγματος αἷτιον τὸ εἰδικόν, εἴτε οὐσιῶδες, εἴτε ἐπουσιῶδες. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ τὸν Θεὸν τὴν χρεῖαν τῆς εἰδικῆς αἰτίας ἀναπληροῦν, ἀλλὰ δύναται πάνυ ποιεῖν τι πρᾶγμα χωρὶς τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ὡσπερ ὑποκείμενόν τι ποιεῖν δύναται χωρὶς τινὸς συμβεβηκότος, εἰ καὶ μὴ δύναται ποιεῖν ὕλην εἰλικρινῆ χωρὶς εἶδους τινός, διότι τοῦτ' ἂν ἦν συμπλέκειν τὴν ἀντίφασιν, 35 ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθήσεται· κἀντεῦθεν εἰδέναι δεῖ, ὅτι πᾶν μὲν εἰδικόν αἷτιον, ὅποιον ἂν εἴη, εἴτε οὐσία, εἴτε συμβεβηκός, οὐσιῶδες τέ ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου λόγου, τοῦ οὐ ἐστὶν εἰδικόν αἷτιον, ἀλλ' οὐδὲν εἶδος, οὔτε οὐσιῶδες, οὔτε ἐπουσιῶδες, ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ οὐ ἐστὶν εἶδος, καὶ ἀλλήλων μὲν οὖν πραγματικῶς διαφέρουσιν.

Ἄλλ' ὅμως ἐν τοῖς οὐσιώδεσι. Νῦν διορίζεται περὶ τῶν ἐπουσιωδῶν εἰδῶν ἐν τῇ πρὸς τὰ οὐσιώδη τάξει κατὰ τὰς τούτων διαφορὰς· ἄπτεται δέ τινων πέντε διαφορῶν, τοῖς γε ἀκριβῶς σκοπούμενοις, καὶ πρῶτον μὲν φησιν, ὡς εἰ καὶ καθάπερ τὸ οὐσιώδες εἶδος οὐκ ἔχει καθ' αὐτὸ τὸ εἶναι ἀπολελυμένον χωρὶς τοῦ οὐ ἔστι καὶ ᾧ πρόσσεισιν, οὕτω καὶ τὸ συμβεβηκὸς οὐκ ἔχει καθ' αὐτὸ τὸ εἶναι ἀπολελυμένον ἄνευ τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου, ὅμως ταύτη πρῶτον διαφέρουσιν, ὅτι ᾧ μὲν προσέρχεται τὸ οὐσιώδες εἶδος, τουτέστι τῇ ὕλῃ, οὐκ ἔχει καθ' αὐτὴν τὸ εἶναι ἀπολελυμένον τοῦ ἰδίου εἶδους χωρὶς· ᾧ δὲ ἐπεισέρχεται τὸ συμβεβηκὸς, ὃν ἐστὶ καθ' αὐτὸ ἀπηρτισμένον, ὑφέστως ἐν τῷ ἰδίῳ εἶναι, ὃ δὴ εἶναι φυσικῶς προηγείται τοῦ συμβεβηκόντος τοῦ ἐπεισερχομένου. Δευτέρᾳ διαφορᾷ ἐστὶν, ὅτι ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῦ εἶδους μετὰ τῆς ὕλης ἐκεῖνο τὸ εἶναι φύεται, ἐν ᾧ τὸ πρᾶγμα ὑφέστηκε καθ' αὐτό, ἀλλ' ἐκ τοῦ συμβεβηκόντος καὶ τοῦ ὑποκειμένου οὐκ ἐκεῖνο τὸ εἶναι συνίσταται, ἐν ᾧ τὸ πρᾶγμα ἐστὶν εἶτον ὑφέστηκεν· προϋποτίθεται μὲν οὖν. Τρίτῃ διαφορᾷ ἐστὶν, ὅτι ἐκ μὲν τοῦ εἶδους μετὰ τῆς ὕλης ἐν καθ' αὐτό τι γίνεται, ὅπερ ἐστὶν ὀρθῶς ἐν κατηγορίᾳ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ συμβεβηκόντος καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλ' ἐν ἐστὶ καὶ ὃν κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ γίνεται ἐξ αὐτῶν τὸ εἶναι, ἐν ᾧ τὸ πρᾶγμα ὑφέστηκε καὶ δι' οὗ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα ἐν καθ' αὐτό, ἀλλὰ γίνεται τι εἶναι ἐκ τῆς τούτων ἐνώσεως, δεύτερον καὶ ἐπόμενον, οὗ ἄνευ τὸ πρᾶγμα ὑφεστάναι ἐν τῷ τοιούτῳ εἶναι δυνατόν ἐστὶν, ὥσπερ τὸ πρῶτον δύναται νοεῖσθαι χωρὶς τοῦ δευτέρου. Τετάρτῃ διαφορᾷ ἐστὶν, ὅτι ἐκ μὲν τῆς συναφείας τοῦ εἶδους μετὰ τῆς ὕλης μία τις οὐσία καταλείπεται, ἐκ δὲ τῆς τοῦ συμβεβηκόντος πρὸς τὸ ὑποκείμενον οὐκ ἀναθρώσκει τις οὐσία. Πέμπτῃ διαφορᾷ ἐστὶν, ὅτι τὸ οὐσιώδες εἶδος, εἰ καὶ ἐν ἑαυτῷ θεωρούμενον οὐκ ἔχει λόγον ἐν ἑαυτῷ τελείας καὶ ἀπηρτισμένης οὐσίας, ἐστὶ μέντοι γε μέρος ἀπηρτισμένης οὐσίας· ἀλλὰ τὸ συμβεβηκὸς οὔτε λόγον ἔχει τελείας οὐσίας, οὔτε μέρος ἐστὶν οὐσίας ἀπηρτισμένης καὶ ἐντελοῦς, ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν ὃν πῆ, οὕτω καὶ οὐσίαν ἔχει πῆ.

30

CXV.

ριε'. Εἰ τὸ εἶδος ἔχει καθ' αὐτὸ εἶναι ἀπολελυμένον ἄνευ τῆς ὕλης.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις εἰ τὸ οὐσιώδες εἶδος οὐκ ἔχει καθ' αὐτὸ εἶναι ἀπολελυμένον, ὡς εἴρηται, ἄνευ τῆς ὕλης, ἐπεὶ τὴν λογικὴν ψυχὴν ἴσμεν οὐσιώδες εἶδος τυγχάνουσαν, ἔχουσαν μέντοι καθ' ἑαυτὴν τὸ εἶναι τῆς ὕλης ἀπολελυμένον, ὅθεν καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος δύναται. Ῥητέον

1 Ἄλλ' ὁμῶς ἐν τοῖς οὐσιώδεσι: c. VII, 1, p. 178, 36 sic codd.

οὐχοῦν, ὅτι τῷ οὐσιώδει εἶδει, ἣ ἐστὶν οὐσιῶδες, οὐ πρόσεστι τὸ ἔχειν εἶναι ἀπολελυμένον τῆς ὕλης· οὕτω γὰρ πᾶν εἶδος οὐσιῶδες τοιοῦτον ἂν ἦν, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος περὶ τῶν μὴ ὑφεστώτων εἰδῶν. Ὡσαύτως δὲ οὐδὲ πρόσεστιν αὐτῷ τὸ μὴ δύνασθαι ἔχειν· οὕτω γὰρ οὐδὲν ἂν ἐμελλεν ἔχειν· καὶ τοῦτο ψεῦδος ἐπὶ τῆς λογικῆς ἐστὶ ψυχῆς· ἀλλ' ἐκάτερον αὐτῷ δύναται 5 συμβαίνειν. Τοῦτο μέντοι γε ἀληθές ἐστίν, ὅτι τὸ οὐσιῶδες εἶδος, ἣ τοιόνδε ἐστίν, οὐκ ἔχει τὸ εἶναι ἀπολελυμένον τῆς ὕλης. Εἰ δὲ ἡ λογικὴ ψυχὴ τοιοῦτον εἶναι ἔχει, οὐ πρόσεστιν αὐτῇ τοῦτο ἣ ἐστὶν οὐσιῶδες εἶδος, ἀλλ' ἣ τοιόνδε εἶδος οὐσιῶδες, ταυτέστι καθ' αὐτὸ ὑφεστώως καὶ τέλειον.

10

CXVI.

ρις'. Εἰ τὸ συμβεβηκὸς ἔχει τελειότεραν οὐσίαν τοῦ οὐσιώδους εἶδους.

Ἔτι ζήτησεως ἀξιὸν πότερόν ἐστιν ἡ οὐσία ἀτελεστέρα τοῦ οὐσιώδους εἶδους ἢ τοῦ συμβεβηκός, καὶ δεῖ λέγειν, ὅτι ταῦτα διχῆ θεωρεῖσθαι 15 δύναται· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς εἰσὶν ὄντα· ἕτερον δὲ τρόπον, ὡς ἐν κατηγορίᾳ τίθενται. Κατὰ μὲν οὖν τὸν πρότερον τρόπον | θεωρουμένων, τὸ f. 87^v οὐσιῶδες εἶδος τελειότεραν οὐσίαν κέκτηται τοῦ συμβεβηκός· πᾶν γὰρ οὐσιῶδες εἶδος οὐσία ἐστίν, καὶ πᾶν εἶδος ἐπουσιῶδες συμβεβηκός ἐστίν. Ἄλλ' ἢ οὐσία, ἣ ἐστὶν οὐσία, τελειότερον ὄν ἐστὶν ἢ τὸ συμβεβηκός, καὶ 20 ἀκολούθως ἔχει τελειότεραν οὐσίαν. Εἰ δὲ κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον θεωρηθείη, δεῖ λέγειν, ὅτι τὸ συμβεβηκός ἐξ ἀφαιρέσεως ἔχει τελειότεραν οὐσίαν· ἐστὶ γὰρ ἡ αὐτοῦ οὐσία ἀκέραιος, καὶ καθ' αὐτὴν τίθεται καὶ ὀρθῶς ἐν κατηγορίᾳ ὡς εἶδος· οὐδὲν δὲ οὐσιῶδες οὐσίαν ἔχει ἀκέραιον, οὐδὲ τίθεται ἐν κατηγορίᾳ ὀρθῶς, ἀλλ' ἢ μόνον κατὰ ἀναγωγὴν. Εἰ δὲ 25 τις ἀντιτιθείη λέγων· καὶ μὴν τὸ ἔχον τελείαν οὐσίαν ἀπλῶς ἐστὶ τιμιώτερον καὶ καθ' αὐτὸ τοῦ δηλοῦντος μέρος οὐσίας, ἀλλὰ ῥητέον, ὅτι τοῦτ' ἀληθές ἐστὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἴσων, ὅπερ ἀπλῶς τελειότεραν οὐσίαν ὁ ἄνθρωπος ἔχει διὰ τὸ δηλοῦν οὐσίαν ἀκέραιον τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἢ τῆς ἀκεραίου ταύτης οὐσίας μέρος ἐστὶ· δύναται μέντοι τοιοῦτῳ εἶναι τί μέρος, ὅπερ 30 ἀπλῶς τε καὶ καθ' αὐτὸ τελειότερον ἂν εἴη καὶ τελειότεραν οὐσίαν ἔχει ἄλλου τινὸς ὄλου. Οὕτως οὖν ἔχει κάπὶ τοῦ προκειμένου.

Ἄλλὰ διότι τὸ μάλιστα. — Νῦν διορίζεται περὶ τῶν συμβεβηκόντων ἐν τῇ πρὸς τὴν οὐσίαν παραθέσει, ἀφ' ἧς ἀνίσχουσί τε καὶ γίνονται, καὶ πρῶτον μὲν κοινῶς διασαφεῖ περὶ πάντων, ὡς ἄρα ἐξ ἀνάγκης τὰ 35 συμβεβηκότεα ἐκ τῆς οὐσίας παράγονται· δεύτερον, τοῦτο καὶ εἰδικῶς φανεροῖ. Φησὶ τοίνυν πρῶτον, ὅτι τὰ συμβεβηκότεα τὴν οὐσίαν αἰτίαν ἔχει, καὶ δείκνυσι λόγῳ τοιῷδε. Τὸ μέγιστον καὶ πρῶτον καὶ ἀληθέστατον

ἐν τινι γένει αἰτιόν ἐστι πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ γένει· ἀλλ' ἢ οὐσία ἐστὶ πρῶτον μέγιστον καὶ ἀληθέστατον ἐν τῷ γένει τοῦ ὄντος· ἢ οὐσία ἄρα πάντων ἐστὶν αἰτία τῶν ὄντων. Ἡ μείζων ἐναργής μὲν ἐστὶ καὶ δι' Ἀριστοτέλους ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· δύναται
 6 μέντοι καὶ παραδείγματι φανεροῦσθαι καθὼς αὐτὴν ἐνταῦθα παραμυθεῖται λέγων, ὅτι τὸ πῦρ ἐν τῷ τέλει τῆς θερμότητος ὄν, αἰτιον θέρμης πᾶσι τοῖς θερμοῖς πέφυκε πράγμασι. Καὶ ἡ ἐλάττων σαφής ἐστὶν ἱκανῶς· ἢ γὰρ οὐσία μόνη, τῇ γε ἑαυτῆς φύσει, ὄν ἐστὶ καθ' αὐτὸ ὑφ' ἑστώως, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἔχουσι τὸ ἐτέρῳ προσπεφυκέναι. Οὐκοῦν ἔπεται καλῶς τὸ
 10 συμπέρασμα, τὸ τὴν οὐσίαν αἰτίαν εἶναι τῶν συμβεβηκότων, ἃ δευτέρως καὶ ὡσπερ πῆ, τοῦ λόγου τοῦ ὄντος μετέχουσι.

CXVII.

15 ριζ'. Πρῶτον τὸ πῦρ αἰτιόν ἐστὶ θέρμης ἐν πᾶσι τοῖς θερμοῖς.

Περὶ δὲ τῆς μείζονος προτάσεως, ὅσον πρὸς τὴν ταύτης φανέρωσιν, ἀπορήσειεν ἂν τις, τουτέστιν εἰ τὸ πῦρ ἐν πᾶσι τοῖς θερμοῖς αἰτιόν ἐστὶ θέρμης. Ὅρωμεν γὰρ ποτε τὴν κίνησιν ἐν τισιν αἰτίαν θέρμης τυγχάνουσαν, οὐ τὸ πῦρ· καὶ ὁ ἥλιος δὲ αἰτιός ἐστὶν ἐν τινι θέρμης ἄνευ πυρός. Πρὸς
 f. 88 τοῦτο | τοίνυν ἀποκρίνεσθαι δυνατόν, ὅτι τὸ πῦρ αἰτιόν ἐστὶ θέρμης ἐν τοῖς θερμοῖς πᾶσι τοῖς θερμοινομένοις πυρί, ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσι τοῖς θερμοῖς ἀπλῶς. Ἡ δυνατόν ἐστὶ καὶ τῆδε ἀποκρίνεσθαι βέλτιον, ὅτι τὸ πῦρ ἐστὶ θέρμης αἰτιον ἐν ἅπασιν, ὅποιά ποτ' ἂν εἴη· καὶ τούτου λόγος ἐστίν, ὅτι πᾶν τὸ κατ' οὐσίαν τοιόνδε αἰτιόν ἐστὶ πάντων τῶν ἄλλων, ἅπερ εἰσὶ
 25 τοιᾶδε, ὑστέρωσ καὶ κατὰ μετοχὴν, ὡσπερ ὁ Θεός, κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀγαθὸς ὢν καὶ αὐτὸ τοῦτο ὢν, αἰτιός ἐστὶ τῆς ὄντοτης καὶ τῆς ἀγαθότητος πᾶσι τοῖς ἄλλοις· ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐστὶ θερμὸν κατ' οὐσίαν, τἄλλα δὲ κατὰ μετοχὴν διὰ τὸ τὴν ἐπιτεταμένην θέρμην ἀληθῶς ἀνίσχειν ἐκ τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν τοῦ πυρός, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς ἐπὶ τῶν ἄλλων πραγ-
 30 μάτων.

Ὁ δ' εἰς τοῦναντίον λόγος οὕτως ἂν λύοιτο. Διχῶς δύναται τι τινὸς εἶναι αἰτιον· ἓνα μὲν τρόπον, τῷ κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, καὶ οὕτω τὸ πῦρ οὐκ ἐστὶν αἰτιον θέρμης ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις θερμοῖς, ἀλλὰ τισὶ μόνον· ἄλλον δὲ τρόπον, κατὰ τινὰ μέθεξιν, καὶ οὕτω τὸ πῦρ
 35 ἐστὶν αἰτιον θέρμης ἐν ἅπασιν τοῖς θερμοῖς, διότι οὐδὲν ἐστὶ θερμὸν εἰ μὴ τῇ θερμότητι, ἣτις ἐστὶ μετοχὴ τις τῆς τοῦ πυρός θερμότητος. Ὅθεν καὶ μᾶλλον δεῖ λέγεσθαι τὸ πῦρ αἰτιον θέρμης εἶναι τοῖς θερμοῖς πᾶσι ἢ τὸν ἥλιον, εἰ καὶ τὸ πῦρ ἔχει λαβὸν τὴν δύναμιν ἐκείνην ἐκ τοῦ ἡλίου.

ὁ γὰρ ἥλιος οὐκ ἔστι θερμὸς κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἢ μόνον δυναμικῶς· τὸ δὲ πῦρ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἔστι θερμόν.

Ὅπερ ὁμῶς διαφόρως συμβαίνει. Ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῶν συμβεβηκότων εἰδικῶς, ὅπως ἐκ τῶν τῆς οὐσίας ἀρχῶν γίνονται, καὶ διαιρεῖται τοῦτο τὸ μέρος εἰς τρία κατὰ τὰς τρεῖς διακρίσεις τῆς τῶν συμβεβηκότων παραγωγῆς. Φησὶ τοίνυν πρῶτον ὡς, ἐπειδὴ τὰ συμβεβηκότα ἐκ τῶν τῆς οὐσίας ἀρχῶν κτίζονται, μέρη δὲ καὶ ἀρχαὶ τῆς οὐσίας εἰσὶν ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, διὰ τοῦτο συμβαίνει τινὰ μὲν συμβεβηκότα πρωτοτύπως ἔπεσθαι τῷ εἶδει, τινὰ δὲ προηγουμένως τῇ ὕλει, καὶ τὴν διαφορὰν αὐτίκα προστίθῃσι τῶν συμβεβηκότων τῶν ἐπομένων τῷ εἶδει· ἔστι γὰρ εἶδος τι, φησὶν, οὗ τὸ εἶναι οὐκ ἔστιν ἡρτημένον τῆς ὕλης, ὡς ἔχει ἡ λογικὴ ψυχὴ· ἔστι δὲ τι εἶδος, οὗ τὸ εἶναι τῆς ὕλης ἡρτηται, ὥσπερ τὰ λοιπὰ εἶδη τῶν φυσικῶν ἔχουσι. Διὰ τοῦτο τῶν τῷ εἶδει ἐπομένων συμβεβηκότων τὰ μὲν οὐκ ἔχουσι κοινωνίαν μετὰ τῆς ὕλης, ὡς τὸ νοεῖν καὶ τὸ θέλειν, ἅπερ εἰσὶν οὐ δι' ὀργάνων σωματικῶν, ὡς φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς· τὰ δὲ ἔχουσι τινὰ κοινωνίαν μετὰ τῆς ὕλης, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Διὰ δὲ τὸ τὴν ὕλην οὐκ ἔχειν τὸ εἶναι εἰ μὴ δι' εἶδους, οὐδὲν συμβεβηκὸς ἔπεται τῇ ὕλει τῆς τοῦ εἶδους κοινωνίας χωρὶς.

CXVIII.

20

ριγ'. Ὅπως δεῖ νοεῖσθαι τὸ τινὰ μὲν συμβεβηκότα ἔπεσθαι τῇ ὕλει, τινὰ δὲ τῷ εἶδει.

Δεῖ μέντοι γε | εἰδέναί, ὅτι τὴν διάκρισιν ταύτην τῶν συμβεβηκότων f. 88^v οὐ δεῖ νοεῖν μετὰ ἀποκληρώσεως, ὥστε δηλονότι τὰ μὲν ἐπόμενα τῇ ὕλει μηδαμῶς ἔπεσθαι τῷ εἶδει, τὰ δὲ ἐπόμενα τῷ εἶδει μηδὲν τῇ ὕλει ἀκολουθεῖν· ἀλλὰ ταῦτα δεῖ νοεῖν κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον, ὥστε λέγεσθαι μὲν ἐπόμενα τῇ ὕλει τὰ πρωτοτύπως τῇ ὕλει ἀκολουθοῦντα, ὡς δὲ καὶ περὶ τοῦ εἶδους. Καὶ τοῦτο δηλοῖ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος λέγων ἀρχοειδῶς καὶ πρωτοτύπως παρέπεσθαι ἕνια μὲν τῷ εἶδει, ἕτερα δὲ τῇ ὕλει, καὶ οὐκ εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι τὰ μὲν τῇ ὕλει, τὰ δὲ τῷ εἶδει. Καὶ εἰ τοῦθ' οὕτως ἔχει, ἔρεῖ τις ἐπαπορῶν πῶς ἕνια συμβεβηκότα φησὶν ὁ διδάσκαλος ἔπεσθαι τῷ εἶδει ἄνευ τῆς κοινωνίας τῆς ὕλης· ἔδει γὰρ κατὰ τὰ προσεχῶς εἰρημένα πᾶν συμβεβηκὸς τῷ εἶδει ἐπόμενον ἔπεσθαι τούτῳ κατὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ὕλης.

CXIX.

35

ριδ'. Εἰ δύναται τι συμβεβηκὸς ἔπεσθαι τῷ εἶδει χωρὶς τῆς κοινωνίας τῆς ὕλης.

Δεῖ τοίνυν λέγειν πρὸς τοῦτο, ὅτι τὸ κοινωνίαν ἔχειν εἶδος τι μετὰ τῆς ὕλης διχῶς νοεῖσθαι δύναται· ἕνα μὲν τρόπον, καθ' ἑνωσιν εἴτουν

3 Ὅπερ ὁμῶς διαφόρως συμβαίνει: c. VII, 2, p. 174, 25

εἰδοποίησιν, καὶ οὕτω μόνος ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι εἶδη εἰσὶν ἀκοινωνήτα πρὸς τὴν ὕλην, πάντα δὲ τὰ ἄλλα εἶδη κοινωνίαν ἔχουσι πρὸς αὐτήν, ὡς ταύτη ἐνούμενα καὶ ταύτην μορφοῦντα· ἕτερον δὲ τρόπον ἢ κοινωνία τοῦ εἶδους πρὸς τὴν ὕλην νοεῖται ὡς ἐμβαπτίζομένου τοῦ εἶδους τῇ ὕλῃ
 6 καὶ οἷον εἰπεῖν κατειλημμένου παντελῶς ὑπ' αὐτῆς, καὶ οὕτως ἡ λογικὴ ψυχὴ οὐκ ἔστιν εἶδος τῇ ὕλῃ κοινωνοῦν· οὐ γὰρ περιδράττεται καθάπαξ ταύτης ἢ ὕλης, τοῦναντίον μὲν οὖν, ἔσον πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας δυνάμεις αὐτάς, τῆς ὕλης ὑπερεκτείνεται, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἐμβυθίζεται ταύτῃ, οὔτε συνεκτείνεται ταύτῃ καὶ συνδιαίρεται κατὰ τὴν ταύτης διαίρεσιν,
 10 ἀλλὰ ἐλη τε ἐν ἐλω καὶ ἐλη ἐν ἐκάστῳ μέρει τῆς ὕλης ἐστίν, τουτέστι τοῦ σώματος. Τῷ μὲν οὖν προτέρῳ τρόπῳ προὔχῳ τὸ τῆς ἀπορίας ἐπιχείρημα· ὁ δὲ διδάσκαλος κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον ἐνόει τὴν κοινωνίαν.

CXX.

15 ρκ'. Εἰ τὸ νοεῖν συμβεβηκὸς ἐστίν, ἐπόμενον τῇ λογικῇ ψυχῇ ἄνευ τῆς κοινότητος τοῦ σώματος.

*Ἐχεῖ δὲ τινα καὶ τὸ νοεῖν ἀπορίαν, εἰ συμβεβηκὸς ἐστίν ἐπόμενον τῇ ψυχῇ χωρὶς τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας· δόξειε γὰρ ἂν τοῦναντίον, ἐπεὶ τὸ μὲν νοεῖν οὐκ ἔστιν ἄνευ φαντάσματος ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, τὸ δὲ
 20 φάντασμα οὐ δύναται εἶναι χωρὶς σώματος. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ταύτην τὴν ἀπορίαν δεῖ λέγειν, ὅτι διχῶς τι εἶδος δύναται ἔχειν ἐνέργειάν τινα μετὰ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας· ἓνα μὲν τρόπον, ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ταύτη πάσαι αἱ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι ἔπονται αὐτῇ τῇ ψυχῇ μετὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος, καὶ αὐτὸ τὸ νοεῖν, ὃ δόξειεν ἂν ἥκιστα
 25 τῶν ἄλλων τοῦτο ἀρμόττειν· καὶ ὁ τούτου λόγος ἐστίν, ὅτι τὸ τῆς ἡμετέρας φ. 89 νοήσεως ἀντικείμενον ἐν τῇ τῆς ζωῆς καταστάσει ταύτης | ἢ οὐσία τοῦ ὕλικου πράγματος ἐστίν, εἶπουν τὸ τί ἦν εἶναι αὐτοῦ, ἐξαιρεθεῖσα τῶν τῆς ὕλης ιδιωμάτων· τοῦτο δὲ οὐ δύναται ἀνυσθῆναι εἰ μὴ μεσιτευσάσης τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ φαντάσματος, ἃ τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας ἄνευ σωματικῶν
 30 ὀργάνων οὐ δύναται προχειρίζεσθαι, καὶ οὕτω τὸ νοεῖν ἐστὶ μετὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος, τὸ γε τοῦ ἀντικειμένου μέρος. Ἄλλον δὲ τρόπον ἔνεστιν ἐνέργειά τις εἶδει τινὶ μετὰ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ὀργάνου, καὶ οὕτως αἱ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι πάσαι μετὰ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας εἰσὶ, πλὴν τοῦ νοεῖν καὶ θέλειν· οὐ γὰρ ἐνεργοῦνται διὰ τινος ὀργάνου σωματικοῦ· καὶ οὕτω δεῖ νοεῖσθαι τὸν λόγον τοῦ
 35 Φιλοσόφου λέγοντος τὸν νοῦν εἶναι κεχωρισμένον, ὡς ἀπ' ὀργάνου δηλονότι σωματικοῦ, οὐ μέντοι κατὰ τὸ εἶναι. Λύεται δὲ ἐντεῦθεν καὶ τὸ τῆς ἀπορίας ἐπιχείρημα· ἐπεχείρει γὰρ ἐκεῖνο· τὸ νοεῖν εἶναι μετὰ